

Vize muafiyeti / Geri Kabul Anlaşması ne anlama geliyor?

Av. Taner Kılıç / 18 Aralık 2013

Türkiye ile AB arasında “Vize Serbestisi Diyaloğu Mutabakat Metni” ve “Geri Kabul Anlaşması” eş zamanlı olarak 16 Aralık 2013 tarihinde Ankara’da taraflarca imzalandı.

İmza töreni hükümet tarafından siyasi bir başarı olarak sunulduğundan olsa gerek bu gelişme ana akım medyada daha çok Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının Avrupa’da vizesiz, serbest dolaşımına yönelik 3,5 yıl sonraki mutlu sonun önemli kavşağı olarak değerlendirildi. Oysa Dışişleri Bakanlığı’nın İngilizce olarak sitesine koyduğu “mutabakat metni” ne karşılık bir anlamda “bedel” olarak hazırlanan ve hukuki hiyerarşi anlamında daha somut sorumluluklar yükleyen “Geri Kabul Anlaşması” üzerinde yeterli düzeyde durulmadı. Bakanlık ve Hükümet bu anlaşma metnini ve üstlendiği sorumlulukları kamuoyu ile net olarak paylaşmadı, sitesinde ilan etmedi. Aslında AB Konseyi’nin 28.11.2002 tarihli kararı ile 2003 yılından bu yana yürütülen süreç ilgili sivil toplum, akademi, yasama organı ve genel olarak kamuoyuna karşı açık ve şeffaf olarak yürütülmedi. Aslında sürecin başında Türkiye tarafından AB üyeliği yakın hedef olarak görüldüğünden olsa gerek geri kabul anlaşması önemsiz ve gereksiz olarak değerlendirildi. Ancak sonradan AB üyeliğinin o kadar da yakın zamanda ulaşılabilecek bir hedef olmadığına anlaşılmasıyla bu anlaşma taraflarca önemli bir hale geldi.

Aslında vize muafiyeti ve geri kabul anlaşması konuları devletlerarası hukukun iki ayrı ve birbirinden bağlantısız konularıdır ve normalde birbirlerinden ayrı ele alınırlar. Ne var ki, konu her açıldığında bizde ikisinin birlikte anılması, ikisinin AB ve Türkiye arası görüşmelerde her zaman birlikte ele alınıyor olmasından, hatta birinin diğerinin şartı olarak masada tutulmasından dolayıdır. Bu ikili ilişki kağıt üzerinde çok kabaca Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının AB üyesi ülkelere vizesiz seyahat edebilmeleri ve bunun karşılığında Türkiye’nin kendi ülkesinden transit olarak AB üyesi ülkelere düzensiz olarak geçen 3. ülke vatandaşı veya vatansız göçmenleri geri alma taahhüdü anlamına gelmektedir. Yine kabaca ve basitçe açıklamak gerekirse –teşbihte hata olmasın- vizesiz seyahata karşılık olmak üzere üzüm, incir, fındık veya benzeri bir mal veya ticari emtia da talep edilebilecekken böyle yapılmamış, karşılığında sadece bu Asyalı ve Afrikalı göçmenleri geri almamız istenmiştir. Maalesef mesele bu kadar basittir. Ancak madem ki bu anlaşma ve metinlerin konu kısmında insanlar yer almaktadır, elbette konunun insan hakları hukukuna bakan, insanî bir yönü vardır ve bu nedenle önemle üzerinde odaklanmak gerekir.

Elbette her devletin egemenlik hakkından kaynaklı olarak kendi sınırlarını kontrol etmek, güvenliği sağlamak, ülkeye giren-çıkanları tespit etmek gibi bir hakkı vardır. Bu esasen ülke güvenliğini sağlamak için gereklidir de. Ancak bu hak mutlak ve sınırsız değildir;

hemen her zaman olduğu gibi insan hakları hukuku ve uluslararası hukuk ile sınırlıdır, kayıtlıdır. İnsan hakları hukuku devletlerin egemenlik hakkını bu kapsamda her zaman kısıtlar ve ülke egemenliğinin sınırlarını belirler. Dolayısıyla bir ülkenin kara, deniz veya hava sınırlarını aşarak bu ülke sınırları içine girmek fiili, uluslararası hukukun ilgi alanında bir konudur ve duruma göre bu giriş yapan kişiye çok farklı hukuk disiplinleri, koruma prosedürleri veya kovuşturma usulleri uygulanması gerekir. Bu kapsamda giriş yapan kişinin her zaman için –medyada ve kollukta çoğu kez ve peşinen yapıldığı gibi- “kaçak göçmen” olarak nitelenmesi ve “sınır dışı işlemleri yapılmak üzere Yabancılar Şube Müdürlüğüne teslim edilmesi” doğru bir hukuki davranış olmayabilir. Sınırı aşarak bir başka ülke sınırları içine giren bir kişinin düzensiz bir göçmen olabileceği gerçeğinin yanı sıra bir mülteci, kaçakçı, adi suçlu, insanlığa karşı suç işleyen bir işkence faili, “terörist”, banka hortumcusu, insan ticareti mağduru vb kişiler olabileceği unutulmamalıdır. Devletlerin egemenlik hakkı gereğince bunu belirlemek ve hatta sınır güvenliklerini sağlama gereğinden dolayı böylesi bir hakkı ve sorumluluğu bulunmasına rağmen, maalesef bu tespit edici işlem “çok zahmetli” olarak değerlendirilmekte ve sınır kolluk kuvvetleri bu zahmete katlanmak yerine sınırı geçen bu “yükten” bir an önce kurtulmayı düşünmektedir. Bu acele ve telaş, devletlerin bir dizi ciddi insan hakları ihlallerinde bulunmalarına yol açmaktadır. Normalde uluslararası koruma talebinde bulunan kişiler geri kabul anlaşmasına konu olmadığından Geri Kabul Anlaşması hakkında ufacak da olsa endişe etmememiz gerekir, ancak uygulamanın nasıl yürütüldüğüne dair önemli bir saha tecrübemiz olduğundan ortada panik yapmamızı gerektirecek bir durum vardır.

Bilinmektedir ki, çoğu ülkede olduğu gibi AB üyesi ülkelerde de sınır aşan bu nüfusun onlarla muhatap olan kolluk tarafından gerçekten tanınmasına ve ülkeye geliş nedenlerinin ortaya çıkmasına yönelik ciddi bir uğraş verilmemektedir. Neredeyse bu kişilerle gerçek anlamda konuşulmamaktadır bile. Birçok ülkede ülke otoritesine kişinin iltica ve uluslararası koruma talebini kayda geçirebilmesi çok ciddi emek ve uğraş isteyen bir iştir. Bu taleplerin kayda alınmayıp gerisin geri sınırdışı işlemlerini başlatmak birçok ülkede yaygın bir uygulamadır. Özellikle Türkiye’yi transit geçiş ülkesi olarak kullanan kişilerin AB’ne giriş ülkeleri olan Yunanistan ve Bulgaristan’a ulaşmaları halinde bu anlamda uluslararası mülteci hukukunun gereklerinin yerine getirilmesi, neredeyse çok nadir gerçekleşen bir uygulamadır. İltica prosedürü içine almama, mevcut geri kabul protokolleri kapsamında resmi yollardan geri verme, gerekirse resmi yoldan geri gönderme zahmetine katlanmadan sınırdan push-back denilen geri atma veya geri itme şeklinde fiili bir durum oluşturma pratiklerinin çokluğu bizlere “burada bir devlet politikası var, bu kadar ‘münferit olay’ olamaz” diye düşünmemizi sağlamaktadır.

Tahminlerimiz bir yana, bu iki ülkenin kara sınırlarına dikenli telden çit ve duvar inşa ettikleri, hendek kazdıkları, Rabbit-S muhafız gücü oluşturdukları, deniz sınırlarını sadece kendi ülkelerinin Sahil Güvenliği değil AB Sınır Muhafaza Gücü-FRONTEX’in gemilerinin koruduğu, “Suriyelileri sınırdan geri gönderdikleri” hakkında açıklama

yapmaları kimsenin gizlisi, saklısı değildir. Bunlar 21. asır başında aleni, açık ve hatta övünülerek anlatılan sınır güvenliği sağlama metodlarıdır. Bu fiziki engelleri aşabilmek hiç kolay değildir ve bu yüzden insan kaçakçılığı mesleğinin, bu örgütlü suçun doğup gelişmesini, sınırlarını bu hale getiren ülkeler sağlamıştır. Bu anlamda sınırlarda alınan önlemlerin arttırılması ve duvarların yükseltilmesi aslında bu meslek grubunun gelirini arttırmaya ve düzensiz hareket eden kişiler açısından da daha çok yaşamsal risklerin yüklenilmesi anlamına gelmektedir. İşte Geri Kabul Anlaşmasına konu olan insanlar tüm bu aşılması çok çok zor engelleri aşarak bir insani korumaya kavuşacağını düşünen, bunun için yolculuğunun başında ölümü göze alan, ancak derdini dinlemeye yönelik hiçbir cılız çabaya dahi rastlamadan geri gönderilmek istenen insanlardır. Geri Kabul Anlaşmaları bu kapsamda “Kale Avrupası”nın uzun zamandır yürüttüğü ‘sınır kontrolünü sınırların ötesine taşımak politikasının’ bir alt ürünüdür.

Geri Kabul Anlaşmalarının çok hayati insan hakları sorunları doğurabileceğini re’sen gözetmek gerekir. Bunun şimdiye kadar sonuçlarını tam olarak ölçen ve değerlendirebilen bir mekanizma kurulmamıştır, izleme imkanları oluşturulmamıştır. Ancak vereceğim şu örnek üzerinden durumu anlamaya çalışabiliriz: Suriye’de yaklaşık 3 yıl önce başlayan olaylardan bu yana Türkiye açık kapı uygulaması ile Suriye’den kaçan kişilere (her ne kadar hukuki tanımlamada bir karmaşa yaşasa da) bir uluslararası koruma sağlamaktadır. Ülkeye gelen kişiler kendi rızaları olmaksızın ve istisna kabilinden olaylar hariç tutulursa Suriye’ye geri gönderilmemektedir. Olması gereken de budur. Ancak unutulmaması gereken husus; şikayet edilen ülkedeki rejim uygulamalarının 3 yıl önce değil, çok uzun yıllardır devam edegeldiğidir. Şimdi, madem ki Suriye’deki bu rejim bu kadar uzun yıllardır bu insan hakları ihlallerinden sorumludur; 10 Eylül 2001 tarihinde Türkiye ile Suriye arasında imzalanan Geri Kabul Anlaşmasına göre İçişleri Bakanlığı-Emniyet Genel Müdürlüğü’nün bilgi edinme yasası kapsamında Mülteci Der’e verdiği 22 Ekim 2013 tarihli cevaba göre 2002-2013 yılları arasında niçin 2.675 insan Suriye rejimine bizzat teslim edilmiştir? Türkiye’nin kendi ülkesinden sınır dışı ettiği insanların akıbetini takip etme gibi bir devlet pratiği bildiğimiz kadarıyla yoktur (olsaydı duyardık diye düşünüyorum), ancak örneğin Uluslararası Af Örgütü’nün içinde Türkiye’den de sınır dışıların konu edildiği, geri kabul anlaşmaları ile değişik ülkelerden Suriye’ye sınır dışı edilen insanların Suriye hapisanelerindeki çok kötü akıbetlerine yönelik somut kişiler bazlı raporları açıklanmıştır. Şimdi Türkiye tarafından 2002-2013 yılları arasında kaçtıkları Suriye rejimine gerisin geri teslim edilen ve resmi sayılarının 2.675 kişi olduğu bizzat İçişleri Bakanlığı tarafından bildirilen kişilerin hukuki, ahlaki ve insani sorumluluğu kimin üzerindedir? Umarız sadece bu örnek geri kabul anlaşmalarının neden olabileceği ihlallerin çapı ve muhtevası hakkında bize bir fikir verebilir.

Tüm bu nedenlerle Türkiye’nin vatandaşları lehine vize serbestisi çabasında bulunurken bunun karşılığında bahsetmeye çalıştığımız şekilde Avrupa’nın sınırlarına ulaşmış ve belki de uluslararası hukuktan kaynaklanan hakların arayışında olan 3. ülke vatandaşlarını onları kaçmış oldukları ülkeye teslim etmeyi taahhüt eden bir geri kabul

anlaşmasını aynı masada konuşmak kanaatimizce ahlaki değildir. Bu durum ister istemez bir hizmet ve mal değiş tokuşu olarak algılanacaktır. Meselenin bu şekilde ve böylesi bir zeminde ele alınması en azından bir vatandaş olarak beni rahatsız etmektedir. Bu nedenle TBMM' ne bu anlaşmayı onaylamaması yönünde bir çağrıda bulunmak boynumuzun borcudur. Vizesiz, serbest dolaşımın sağlanabilmesi için Geri Kabul Anlaşmaları altında insan hayatlarını konu alan taahhütler altına girilmek yerine bazı Avrupa Mahkeme kararlarından çıkan durumun yargısal anlamda zorlanması gerekmektedir. Siyasi ve ekonomik anlamda güçlü bir Türkiye, serbest dolaşım hakkı elde etmede başka insanların hayatlarını konu alan Geri Kabul Anlaşmaları imzalamak zorunda kalmayacaktır. Bu haliyle Türkiye kamuoyunun da bu vizesiz seyahatin bedelleri hakkında durup düşünmesi gerekmektedir.

Bu tür yazılar yoğun göç ve hukuk terminolojisi altında yazıldığından bazen söylemeye çalıştığımız şeylerin anlaşılır olduğundan kaygı duymaktayım. Belki bu terminolojiye gömülmeden meseleyi şu şekilde özetlemeye çalışmak mümkündür: Ben bir Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak Şanzelize Bulvarında güzel bir cafe içinde serbestçe kahve içeceğim diye binbir ölümcül badireyi aşarak, dağları denizleri geçerek Avrupa'ya ulaşmış bir 3. ülke vatandaşı Asyalı veya Afrikalı ölümü göze alarak kaçmış olduğu ülkeye Türkiye üzerinden gerisin geri iade edilecekse, orada idam edilme, işkenceye tabi tutulma, hapsedilme riskleri varsa benim kahveme onun gözyaşları ve belki de kanı karışacak demektir. Teşekkürler, ben bu kahveyi almayayım. Ücret ve bedelini kendimin ödeyeceği bir kahve içmek isterim, ücret ve bedelinin hiç tanımayacağım bir 3. ülke vatandaşına fatura edilecek bir kahve değil.

Bu yazı 18.12.2013 tarihinde zaman gazetesinde yayınlanmıştır.

http://www.zaman.com.tr/yorum_geri-kabul-anlasmasi-ne-anlama-geliyor_2184849.html